

Platon

DRŽAVA

Preveli
Dr Albin Vilhar
Dr Branko Pavlović

Beograd
2013
DERETA

A

KNJIGA PRVA

St.

I. Podoh juče sa Aristonovim sinom Glaukonom¹ u Pirej sa namerom da se pomolim boginji i da posmatram svečanu povorku koju su prvi put priređivali. Povorka domaćih činila mi se veličanstvena, ali ni povorka koju su spremili Tračani nije bila manje dostojanstvena². Pomolili smo se, pogledali, i krenuli prema gradu. Ali kada je Kefalov³ sin Polemarh izdaleka primetio da mi idemo kući, naredio je svome robu da potrči i da nam kaže da pričekamo. Rob me je s leđa uhvatio za odelo i rekao: „Moli vas Polemarh da pričekate.“ Okrenem se i upitam ga gde je. „Evo ga, dolazi za vama, pričekajte!“

– Dobro, da ga sačekamo – reče Glaukon.

Uskoro zatim stigoše Polemarh, Glaukonov brat Adeimant, Nikijin⁴ sin Nikerat i još neki drugi koji su, kako se činilo, dolazili isto tako iz povorke.

Polemarh reče:

– Izgleda, o Sokrate, da se spremate u grad.

– Pogodio si – rekoh ja.

– Vidiš li – reče on – koliko nas je?

– Kako da ne?

– Onda, ili ćete sve nas pobediti, ili ćete ostati ovde!

– A zar se ne bi moglo – rekoh ja – učiniti još nešto drugo: ubediti vas, na primer, da nas morate pustiti?

– A da li ćete to moći – odgovori on – ako vas niko ne bude slušao?

– Nikako – reče Glaukon.

– Onda primite stvar tako kao da mi nećemo da vas slušamo.

I Adeimant započe:

– Zar vi ne znate da će se večeras u čast boginje nositi buktinje na konjima?

– Na konjima? – upitah ja. – To je nešto sasvim novo. Oni, dakle, priređuju utakmicu i predaju buktinje jedan drugome jašući? Da li tako misliš?

– Baš tako – reče Polemarh. – A zatim će prirediti neku noćnu svečanost, koju takođe vredi videti. Večeraćemo i opet poći da posmatramo noćnu svetkovinu; naći ćemo tamo mnogo mladića i razgovaraćemo sa njima. Ostanite, dakle, i nemojte činiti drukčije!

327a

b

c

328

b

A Glaukon reče:

– Izgleda da ćemo morati ostati.

– Ako tako izgleda – rekoh ja – onda tako treba učiniti: ostanimo, dakle!

II. I tako pođosmo kući Polemarhovoju. Tamo zatekosmo Lisiju i Eutidema, Polemarhovu braću, Trasimaha iz Halkedona, Harmantida iz Pajanije i Aristonimovog sina Kleitofonta⁵. U sobi je bio i Polemarhov otac Kefal. Učini mi se veoma star, jer ga odavna nisam video. Sedeo je u naslonjači i imao venac na glavi, jer je tek bio prineo žrtvu u dvorištu. Bilo je tu nekoliko stolica, pa posedasmo oko njega. Čim me Kefal ugleda, pozdravi me i reče:

– Ne dolaziš često u Pirej i k nama, Sokrate, a trebalo bi. Kad bih imao još dovoljno snage da bez tegoba dolazim u grad, ne bi ti morao da navraćáš ovamo, već bismo mi dolazili tebi. Ali ovako moraćeš češće da dođeš. Znaj da, ukoliko više nestaju telesne slasti, utoliko jača postaje moja želja i žudnja za razgovorom. Nemoj, dakle, činiti drukčije, nego se nalazi sa ovim mladićima i dolazi kod nas kao kod svojih prijatelja i tebi odanih ljudi.

– Pa i ja veoma rado razgovaram sa starcima, o Kefale – odgovorih mu – jer su oni već prošli putem kojim ćemo i mi morati proći, pa mi se čini da od njih moram saznati kakav je taj put, je li tegoban i mučan, ili lak i prijatan. Veoma bih voleo da saznam i tvoje mišljenje o tome jer si i ti već zašao u ono doba koje pesnici nazivaju „pragom starosti“⁶. Da li je to doba životna tegoba, ili ti imaš drugo ime za njega?

III. – Reći ću ti, o Sokrate, Zevsa mi, kako se meni čini. Mi stari, vršnjaci otprilike, sastajemo se često, pridržavajući se stare poslovice⁷. Mnogi od njih onda na tome sastanku tuguju, jer žude za radostima mladosti, jer se sećaju svojih ljubavi, pijanki, gozbi i svega što ima s tim veze. Žale za gubitkom nečeg velikog i tvrde da je ono bio život, a sada kao da nikako i ne žive. Mnogo se žale na uvrede koje stari ljudi trpe od svojih ukućana. Tako pevaju tužbalicu o starosti, koja je kriva za sve nevolje. A meni se čini, o Sokrate, da oni ne optužuju ono pravo. Jer da je krivica do starosti, onda bih i ja radi nje morao patiti tako isto, a i svi drugi koji su zašli u to doba života. Ja sam, međutim, nailazio na ljude koji ne osećaju tako. A bio sam jednom i kod pesnika Sofokla kad ga je neko pitao: „O Sofokle, kako se ti odnosiš prema ljubavi? Jesi li još sposoban da opštiš sa ženom?“ On mu je odgovorio: „Ćuti, čoveče, radostan sam što sam umakao besnom i svirepom despotu.“ I tada mi se činilo, a ni sada mi ne izgleda manje lepo ono što je kazao. Jer u starosti nastupa potpuni mir i oslobođenje od takvih stvari. Kad strasti prestanu da nas gone i muče, onda Sofoklova reč postaje potpuno istinita; znači: oslobodili smo se mnogih i besnih gospodara. Ali krivica za sve to i za uvrede od strane ukućana i rođaka nije do starosti, o Sokrate, već samo u naravi čovekovoju. Ako su ljudi ume-

reni i blagorodni, onda ni starost nije veliki teret; ko te vrline nema, o Sokrate, njemu je i mladost teška.

IV. Obradovao sam se njegovim rečima, i želeo sam da ga još slušam, pa sam ga podstakao i rekao:

– O Kefale, mislim da se mnogi neće složiti sa ovakvim tvojim rečima i da će kazati kako starost podnosiš lako ne zbog svoje naravi, već radi velikog imanja koje si stekao: kažu da je bogatima lako naći utehu u mnogim stvarima.

– Istina je – odgovori on – da se mnogi ne slažu s tim, i oni govore nešto što je i istina, a opet nije istina toliko koliko oni misle da jeste. Ali je ona Temistoklova izreka dobra. Jednom ga je neki Serifljanin⁸ grdio i govorio da je njegova slava potekla od njegove države, a ne od njega. A Temistokle mu je odgovorio: „Istina je, ako bih bio Serifljanin, ja ne bih bio slavan; ali ti bi to bio još manje, ako bi bio Atinjanin“. Slično bi se moglo odgovoriti onima koji zbog siromaštva teško podnose starost: istina je da siromaštvo čini starost teško podnošljivom čak i odličniku, ali samo bogatstvo, bez mudrosti, nikada ne bi moglo starost učiniti lakšom.

– A da li si ti, Kefale, veći deo svoga imanja stekao nasleđstvom, ili svojim radom? – upitah ga ja.

– Kako sam stekao, Sokrate? Kad je reč o mojoj imovini, ona je negde na sredini između onog što je stekao moj deda i onoga što je učinio moj otac: moj deda, čije ime i ja nosim, nasleđio je imovinu približno jednaku ovoj koju ja sada posedujem, ali on je nasleđeno mnogo uvećao. Moj otac, Lisanija, ostavio mi je pak manju imovinu od ove koju sada posedujem. Bio bih zadovoljan ako mojoj deci ne bih ostavio mnogo manje, nego malo više od onoga što sam ja nasleđio.

– Pitao sam te to – rekoh mu – jer mi se čini da ne voliš mnogo bogatstvo. A to je slučaj sa onima koji ga nisu sami stekli. Onaj, pak, koji ga je sam stekao, voli ga dvaput više nego ostali. Kao što pesnici vole svoje pesme i očevi svoju decu, tako i oni koji su sami zaradili svoj novac vole ga ne samo zato što je od koristi, nego što je to njihovo delo. Oni su, pored toga, teško pristupačni i ne vole da hvale ništa sem bogatstva.

– Istinu govoriš – reče on.

V. – Naravno – odgovorih. – A sad mi reci još ovo: šta smatraš kao najveće dobro od onoga što si blagodareći svome bogatstvu uživao?

– Kad bih to kazao – reče on – ne bih mogao mnoge uveriti. Znaš, Sokrate, kad nekom pomisao na smrt postane bliska, onda ga obuzme strah i počinje da razmišlja o onome o čemu ranije nije mislio. Jer ako se dotle i smejao pričama o podzemlju i o tome da čovek koji je na ovome svetu zgrešio mora na onome da ispašta, sada one uznemiravaju njegovu dušu da li, možda, nisu istinite. Sam čovek, opet, bolje vidi onozemaljske stvari bilo zato što je od starosti oslabio ili što se više približio onome svetu. Javljaju se sumnja i strah, i on počinje da

331 razmišlja i da se pita nije li kome učinio nepravdu. Ako u svome životu pronade mnoga zla, onda se često trza iza sna, kao deca, i živi u strahu i teškom očekivanju. Ako je, pak, svestan da nema ničeg rđavog, onda ga, kao što Pindar kaže, ispunjava slatka nada, draga prijateljica starosti. Prijatne su njegove reči, o Sokrate, da onoga ko je pravedno i pošteno proveo život

*kao prijateljica prati slatka nada koja upravlja
nestalnom ljudskom misli i ona mu blaži srce?*

b Neobično lepo kaže on to. Zato i smatram da je sticanje bogatstva vrlo dragoceno, ali ne za svakog čoveka, već samo za čestitog. Imati novaca znači vrlo mnogo; čovek može otići odavde, ne plašeci se da je koga makar i nehotice prevario, ili slagao ili da je, opet, ostao dužan bilo bogu žrtvu ili čoveku novac. Novac se, pored toga, može upotrebiti i za mnoge druge stvari. Ali ako o svemu dobro razmislim, rekao bih da je za mudrog čoveka ipak najveća vrednost bogatstva baš u ovome što sam rekao, o Sokrate!

c – Sasvim si u pravu, o Kefale – rekoh ja. – Ali šta je sa pravičnošću? Da li se ona jednostavno sastoji u tome da se kaže istina, i u tome da svakome vratimo ono što smo od njega dobili. Ili bi to bilo ponekad pravično, a ponekad nepravično, već prema okolnostima? Na primer, ako bi neko uzeo od svog prijatelja oružje, a ovaj bi potom poludeo i tražio ga natrag, svako bi kazao da mu se oružje ne bi smelo vratiti i da ne bi bio pravičan onaj ko bi to učinio. Svako bi se isto tako složio da se tom čoveku, s obzirom na stanje u kojem se nalazi, ne sme reći cela istina.

d – Tako je – odgovori on.
– Prema tome, pravičnost ne smemo definisati kao kazivanje istine i vraćanje duga.

Tada me prekide Polemarh:

– Pa ipak Simonidu treba verovati, o Sokrate!

– I ja mislim – reče Kefal – ali sad ostavljam razgovor vama. Moram da vidim šta je sa žrtvom.

– Znači da će Polemarh biti tvoj naslednik – rekoh ja.

– Dabogme – odgovori on smešeci se, i ode žrtveniku.

e VI. – Kaži nam ti kome je ostavljeno da vodi naš razgovor – rekoh – šta veliš, je li Simonid dobro govorio o pravičnosti?

– Pravično je vratiti svakome ono što mu duguješ, kaže on. To su njegove reči, i ja mislim da su lepe.

– Zaista je teško ne poverovati Simonidu – odgovorih ja – on je mudar i božji čovek. Ti ga možda dobro razumeš, o Polemarhu, ali ja ne. Jasno je da nije rekao to, o čemu baš raspravljamo, da ludaku, ako zatraži, treba vratiti ono što nam je poverio. A ipak mu, u neku ruku, dugujeemo ono što nam je poverio. Zar ne?

– Svakako. A ipak ne smemo vraćati, ako to zatraži neki ludak?

– Tako je – odgovori on.

– Izgleda onda da Simonid govori nešto drugo kad tvrdi da je pravičnost vraćanje duga?

– Svakako drugo – reče on. – Po njegovom mišljenju, prijatelji su dužni da prijateljima čine nešto dobro, a ne zlo.

– Razumem – odgovorih. – Iz toga sledi da prijatelju ne činimo onu uslugu koju mu dugujemo, ako mu na njegovu štetu vraćamo novac koji nam je poverio. Nije li to smisao koji ti pridaješ Simonidovoj misli?

– Jeste.

– A treba li neprijateljima vratiti ako si im ostao dužan?

– Razume se – odgovori on – i to sve što si im dužan. Ali mislim da neprijatelj duguje neprijatelju samo zlo, jer mu to i pripada.

VII. – Pa onda se Simonid pesnički tajanstveno izražavao kad je govorio o tome šta je pravično – rekoh ja. – Hteo je, čini se, da kaže kako je pravično dati svakome ono što mu pripada, i to je nazvao dugom.

– A kako ti to misliš?

– Ovako, pobogu! Kad bi ga neko pitao: „O Simonide, ako se jedno umenje zove lekarskim umenjem, šta ono treba da pruža, šta je dužno i šta se od njega traži? I kome treba da daje ono što se od njega očekuje?“ Šta misliš, kako će na to odgovoriti?

– Jasno je da će odgovoriti: treba da pruži telima lekove, odgo-varajuću hranu i piće.

– A kad je umenje kuvarsko? Šta ima da pruža, šta je dužno i kome?

– Kuvanim jelima mora dati ukus.

– Dobro. A koje bi se umenje moglo nazvati pravičnošću, šta ono daje i kome?

– Ako iz gornjih reči treba izvesti zaključak, o Sokrate, onda je to ono umenje koje prijateljima i neprijateljima donosi korist, odnosno štetu.

– Činiti, dakle, prijateljima dobro, a neprijateljima zlo. To on naziva pravičnošću?

– Tako mi izgleda.

– A ko će najbolje umeti da bolesnim prijateljima učini dobro, a neprijateljima zlo, u bolesti?

– Lekar.

– A ko mornarima u morskim opasnostima?

– Krmanoš.

– A onaj ko je pravičan? Gde i na kom poslu je on najviše u stanju da prijateljima koristi, a neprijateljima škodi?

– Mislim, u ratu i borbi.

– Dobro. Ali lekar ne može da koristi onome ko nije bolestan, dragi Polemarhu!

b

c

d

e

- 333
- Razume se.
 - Ni krmanoš onome ko ne plovi po moru?
 - Tako je.
 - Znači, onome ko ne ide u rat nije potreban pravičan čovek?
 - Mislim da ipak jeste.
 - Pa onda je pravičnost potrebna i u miru?
 - Razume se.
 - A zemljoradnja. Je li ona potrebna ili nije?
 - Potrebna je.
 - Za dobijanje plodova?
 - Da.
 - A obučarski posao?
 - Potreban je.
 - Svakako radi pravljenja cipela?
 - Tako je.
 - Kako to sada? Zašto veliš da je pravičnost potrebna i u miru?
 - Radi ugovora, Sokrate.
 - Da li pod „ugovorom“ ti razumeš ono po čemu se izvesni poslovi zajednički obavljaju, ili nešto drugo?
 - b – Mislim na ono za šta su svi zainteresovani.
 - Ako je tako, da li je onda u igri kockom korisniji pravednik koji se razume u ono za šta su svi zainteresovani, ili iskusan kockar?
 - Iskusan kockar, naravno.
 - A u ređanju cigala i kamenja, da li je bolje sarađivati s pravednikom ili sa onim ko se razume u zidanje?
 - Razume se, sa ovim poslednjim.
 - Pa za koji je onda zajednički posao pravednik bolji od kitaraša, na sličan način na koji je kitaraš bolji od pravednika u sviranju?
 - Mislim da je bolji u onim poslovima koji se odnose na novac.
 - Izuzev možda, o Polemarhu, kada su poslovi s novcem vezani za kupovinu ili prodaju konja? Jer u tom slučaju je, mislim, bolje sarađivati s čovekom koji se razume u konje.
 - c – Tako je.
 - A kad je reč o brodu, onda treba sarađivati s brodograditeљem i krmanošem.
 - Čini se da bi tako bilo dobro.
 - U kojim je onda poslovima sa srebrnim ili zlatnim novcem pravednik korisniji nego svi drugi?
 - Kad imamo potrebu, Sokrate, da novac nekom poverimo i da ga sačuvamo.
 - Misliš onda kad ne treba njime da se služimo, već da nam leži ostavljen?
 - Da.
 - d – Znači kad se ne koristimo novcem, onda je radi njega potrebna pravičnost?

– Tako izgleda.

– A kad treba čuvati nož, potrebna je pravičnost, bez obzira na to da li ga sklanjamo sami, ili ga predajemo drugome? A kad je potrebno da ga upotrebljavamo, onda je potrebna vinogradarska veština?

– Izgleda tako.

– Kažeš onda da je potrebna pravičnost kad hoćeš da skloniš štit ili liru i da ih ne upotrebljavaš, a kad ih upotrebljavaš, onda ratna veština i muzika?

– Tako je.

– I tako je i sa drugim stvarima: pravičnost je nepotrebna kad se koriste izvesne stvari, a, nasuprot tome, potrebna ako se ne upotrebljavaju?

– Biće tako.

VIII. – Pravičnost onda nije nešto savršeno ako je potrebno samo onda kad se neke stvari upotrebljavaju. Da razmislimo još o ovome: zar onaj ko je vrlo dobar napadač, bilo u borbi rukama ili kakvoj drugoj borbi, nije sposoban i da se brani?

– Sposoban je.

– A onaj ko je sposoban da se od neke bolesti čuva, zar nije u stanju da i drugome krišom pomogne?

– Mislim da jeste.

– Onaj je dobar vojskovođa i zaštitnik vojske koji planove i namere neprijatelja može, takoreći, da ukrade?

– Tako je.

– Znači, dakle, da ono što je neko sposoban da sačuva, to je sposoban i da ukrade?

– Sasvim tako.

– Ako je, dakle, pravičan čovek sposoban da čuva novac, on je u stanju i da ga ukrade?

– Tako bi se moglo zaključiti – odgovori on.

– Prema tome je pravičan čovek i lopov. Čini mi se da si to naučio od Homera, jer on hvali Odisejevog deda po materinoj strani, Autolika, i kaže da se „*među ostalim ljudima ističe prevarom i krivokletstvom*“¹⁰. I po tvome shvatanju, i po Homerovom i Simonidovom, čini se da je pravičnost neka lopovska veština koja prijateljima koristi, a neprijateljima škodi. Zar nisi tako kazao?

– Ne, Zeusa mi, ali sad i ne znam više šta sam mislio. Jedino, ipak, još uvek mislim da je pravičnost: koristiti prijateljima, a neprijateljima škoditi.

– Da li su, po tvome, prijatelji oni koji izgleda da su nam naklonjeni, ili oni koji su nam zaista naklonjeni, makar i ne izgledalo tako! I da li su neprijatelji oni koji to zaista jesu, makar i ne pokazivali to?

– Prirodno je voleti one za koje se misli da su dobri, i mrzeti one koje smatraju rđavima.

e

334

b

c

– A zar ljudi ne greše u tome i zar ne drže za dobre mnoge koji to nisu, i mnoge, opet, obratno?

– Greše.

d – Onda se za njih pravičnost sastoji u tome da čine dobro rđavima, a zlo onima koji su dobri.

– Čini se da je tako.

– Ali dobri ljudi su pravični i nisu u stanju nikom da učine nepravdu.

– To je istina.

– Po tvojim rečima je onda pravično činiti zlo onima koji nikako zlo ne čine.

– Nipošto, Sokrate, bio bi zločin govoriti tako.

– Pa onda je pravično – rekoh ja – dobrima činiti dobro, a zlimima – zlo.

– Takav mi se govor čini mnogo razboritijim od onog prethodnog.

e – Ali, Polemarhu, dešava se da će za sve one koji se varaju u svojim sudovima o ljudima biti pravično ono što škodi njihovim prijateljima, jer ih oni procenjuju kao rđave, kao i ono što koristi njihovim neprijateljima, jer ove opet procenjuju kao dobre. Tako smo dospeli do zaključka koji je upravo suprotan onom što smo ga pripisali Simonidu.¹¹

– Zaista izlazi tako – reče on. – Izgleda da nismo pravilno shvatili pojmove: prijatelj i neprijatelj.

– Pa kako smo ih shvatili kad nismo pravilno, o Polemarhu?

– Tako što smo govorili da je prijatelj onaj ko izgleda naklonjen.

– A kako ćemo to sad promeniti? – rekoh ja.

A on odgovori:

335 – Onaj ko izgleda da je naklonjen i stvarno je naklonjen. A onaj ko izgleda tako a nije, taj nije prijatelj. Tako isto treba shvatiti i pojam neprijatelja.

– Prema tome bi, čini se, prijatelj značio u stvari isto što i dobar, a neprijatelj isto što i rđav čovek.

– Da.

– Ti kažeš da pojmu pravičnosti moramo još nešto dodati, pošto smo ranije rekli da je pravično činiti dobro prijatelju, a zlo neprijatelju. Onda definicija treba da glasi: pravično je činiti dobro prijatelju zato što je dobar, a neprijatelju činiti zlo jer je rđav.

b – Potpuno se slažem – reče on. – Čini mi se da je tako dobro rečeno.

IX. – A da li će pravičan čovek zaista škoditi bilo kome? – nastavih ja.

– I treba da škodi rđavima i neprijateljima.

– Ako se nanese šteta konjima, hoće li oni biti bolji ili gori?

– Gori.

– Hoće li postati gori zato što su izgubili svoje konjske osobine ili možda odlike koje ima pas?

- Konjske sposobnosti.
- A ako naškodiš psima, onda će oni postati gori u pogledu svojih psećih sposobnosti, a ne možda kao konji?
- Razume se.
- A ljudi, prijatelju? Zar oni ne gube isto tako svoje ljudske vrline? c
- Razume se da ih gube.
- A pravičnost svakako spada među ljudske vrline?
- Spada.
- Pa onda je jasno da ljudi postaju nepravični kad im se čini zlo?
- Sasvim jasno.
- Mogu li onda muzičari pomoću muzike načiniti nekog nemuzikalnim?
- Ne mogu.
- Mogu li učitelji jahanja, služeći se veštinom jahanja, načiniti nekoga rđavim jahačem?
- Nipošto.
- A pravičan čovek, radeći pravično, može li učiniti nekog nepravičnim? Ili, uopšte uzev, mogu li dobri ljudi vrlinom načiniti nekoga rđavim? d
- Pa to je nemoguće.
- Toplota, mislim, ne rashlađuje; to čini hladnoća?
- Da.
- I ne vlaži suvoća, nego vlaga?
- Tako je.
- Isto tako i dobar čovek ne čini zlo; to radi rđav.
- Jasno.
- A pravičan čovek je dobar?
- Razume se.
- Pa onda, o Polemarhu, činiti zlo nije osobina pravičnog čoveka, i on ne škodi ni prijatelju, niti bilo kome drugom čoveku. To je osobina nepravičnoga.
- Mislim da imaš potpuno pravo, o Sokrate – odgovori on.
- Ako je neko rekao da je praviša onaj ko svakome vraća dug, i ako je time mislio ovo: pravičan čovek je dužan da škodi neprijateljima, a da koristi prijateljima, taj nije bio mudar, jer nije govorio istinu. Mi smo videli da pravičan čovek uopšte nikome ne škodi. e
- Slažem se – reče Polemarh.
- Hajde, onda, da zajedno poreknemo – rekoh – ako neko tvrdi da je bilo Simonid, ili Pitak, ili Bijant, ili koji drugi mudrac ili čestit čovek to rekao.
- Ja sam – odgovori Polemarh – spreman da to zajedno s tobom poreknem.
- A znaš li, možda – upitah ga – kome pripisujem reči da je pravično koristiti prijateljima i škoditi neprijateljima? 336

– Kome? – zapita on.

– Mislim da je to izreka Perijandrova, ili Perdikova, ili Kserksova, ili Ismenije Tebanca,¹² ili drugog nekog bogatog čoveka, koji je mislio da mnogo može.

– Pravu istinu govoriš – reče on.

– Dobro – odgovorih. – Došli smo do zaključka da pravičnost nije to. Da li bi neko mogao reći da je ona nešto drugo?

b X. Za vreme našeg razgovora Trasimah je često pokušavao da uzme reč. Njegovi susedi, međutim, sprečavali su ga, jer su hteli do kraja da čuju naš razgovor. Kad smo mi završili i kad sam ovo rekao, nije mogao više da se uzdrži, nego se povio kao divlja zver i skočio prema nama kao da hoće da nas rastrgne. I ja i Polemarh se u strahu razbegosmo, a on uzviknu stojeći u sredini između nas dvoje:

c – Kakve se tu gluposti brbljaju, o Sokrate? I što se udvarate jedan drugome glupim razgovorima? Ako hoćeš zaista da saznaš šta je to pravičnost, nemoj samo da zapitkuješ i da hvalisavo protivrečiš kad neko odgovara. Ti znaš da je lakše pitati nego odgovarati, zato i sam odgovaraj i reci šta je, po tvom mišljenju, pravičnost. Ali mi nemoj tvrditi da je pravičnost dužnost, ili korist, ili ono što je od koristi, ili što donosi dobit, ili što pomaže. Što kažeš kaži jasno i tačno, jer ja neću primiti ovakva brbljanja.

d Iznenadih se kad čuh ovo i u strahu pogledah u njega. Da nisam ja prvi pogledao njega nego on mene, mislim da bih zanemio od njegovog pogleda.¹³ Ali ja pogledah u njega čim je počela da ga obuzima ljutnja. Tako sam mogao da mu odgovorim, i drhteći rekoh:

e – Nemoj se ljutiti na nas, o Trasimaše! Ako ja i ovaj ovde pogrešimo raspravljajući, znaj da grešimo protiv svoje volje. Kad bismo tražili zlato, nemoj misliti da bismo jedan drugome pravili komplimente, a pri tom propustili priliku da ga i pronađemo. A kad tražimo pravičnost, stvar mnogo dragoceniju nego što je zlato, misliš li da ćemo biti tako nerazumni da iz učtivosti propustimo i najmanju stvar, a da je ne izvedemo na čistinu. Ti je možda i poznaješ, prijatelju, ali mi je, 337 čini mi se, ne možemo pronaći. Vi, pametni, pre nego što se na nas naljutite, morate imati sažaljenja prema nama.

XI. Tada se on podrugljivo nasmeja i reče:

– Tako mi boga, ovo je ona uobičajena ironija¹⁴ Sokratova. Znao sam ja to i ovima ovde unapred rekao da ti nećeš hteti odgovoriti, da ćeš se praviti nevešt i da ćeš pre učiniti sve drugo nego što ćeš odgovoriti ako te neko zapita.

b – Mudar si, zaista, o Trasimaše – rekoh ja. – Ali kad bi ti neko upitao koliko je dvanaest, pa mu odmah unapred rekao: „samo mi nemoj kazati, čoveče, da je dvanaest dvaput šest, ili triput četiri, ili šest puta dva, ili četiri puta tri, jer takvo brbljanje neću primiti“, ti bi, mislim, dobro znao da ti niko neće ni odgovoriti na tvoje pitanje. A kad bi ti on rekao: „Šta želiš o Trasimaše? Da ne smem dati odgovor kako

si ga ti kazao? Pa zar ni onda ne, o čudnovati čoveče, ako je on pravi-
lan? Zar treba da kažem nešto drugo što nije istinito? Ili šta hoćeš?“ c
Šta bi ti njemu na to odgovorio?

– Dobro! Zar se ovo može uporediti sa onim?

– Zašto da ne? – rekoh ja. – Iako to nije isto, ipak se onome ko-
ga pitaš čini otprilike tako i misliš li ti da on neće reći svoje mišljenje,
ako ga ima, pa bilo da mu to zabranimo ili ne?

– A zar ćeš i ti tako učiniti? – reče Trasimah. – Hoćeš li odgo-
voriti uprkos mojoj zabrani?

– Ne bih se čudio – rekoh mu – kad bih to učinio pošto razmi-
slim.

– A šta će biti ako ja znam neko drugo i bolje tumačenje pra- d
vičnosti nego što su sva ova? Šta će onda biti?

– Šta drugo nego ono što dolikuje onome ko ne zna – odgovorih
ja – a meni se pristoji da naučim od onog ko zna. I ja ću tako učiniti.

– Veoma si ljubazan – reče on. – Ali za učenje moraš platiti!¹⁵

– Da, samo kad steknem novaca.

– Pa imaš ga – umeša se Glaukon. – Što se novca tiče, Trasima-
še, samo kaži! Mi ćemo svi platiti za Sokrata.

– Dabogme – reče on – da bi Sokrat radio kao što je naučio; ne- e
će odgovarati, a odgovore će prihvatiti od drugih i obarati.

– Ali kako će – počeh ja – odgovarati onaj ko pre svega ništa
ne zna niti tvrdi da nešto zna, a, osim toga, ne sme ni reći šta o tome
misli, jer mu je jedan tako odličan čovek zabranio da pita ma šta od
onoga što misli? Zato moraš govoriti ti, to više odgovara. Ti veliš da
znaš i da bi mogao pomoći. Nemoj dakle, drukčije, nego mi učini tu 338
ljubav i odgovori, a nemoj biti toliko sebičan da ne poučiš Glaukona i
ostale.

XII. Posle mojih reči zamoliše ga i Glaukon i ostali da to učini.
Trasimah je prosto goreo od žudnje da govori i da zasluži pohvalu, ve-
rujući da je spremio vrlo lep odgovor. Ali se pravio kao da se još pre-
pire sa mnom oko toga da ja moram odgovarati. Naposletku popusti
i reče:

– U tome je, dakle, Sokratova mudrost: da on sam ne želi dru- b
ge da pouči, nego da obilazi i uči, a da za to i ne zahvaljuje.

– Da ja od drugih učim o Trasimaše, to je istina – odgovorih
mu ja – ali što tvrdiš da nisam blagodaran, to lažeš. Ja zahvaljujem ka-
ko mogu, a mogu samo hvaliti, jer novaca nemam. Da to rado činim,
kad mi izgleda da neko dobro govori, videćeš i sam odmah čim odgo-
voriš. Ubeđen sam da ćeš dobro govoriti.

– Slušaj – reče on. – Ja tvrdim da pravično nije ništa drugo ne- c
go ono što koristi jačemu. Zašto ne odobravaš? Nećeš?

– Moram prvo razumeti šta misliš – odgovorih ja. – Sad još ne
razumem. Ti tvrdiš da je pravično ono što koristi jačemu. Kako to mi-
sliš, o Trasimaše? Ako je rvač Pulidamant⁴ jači od nas i ako njemu pri-